

Smålands museum

Byggnadsminnen i Kronobergs län

Smålands museum

Byggnadsminnen i Kronobergs län

Copyright © 2015 Länsstyrelsen Kronoberg

Text: Josefine Ahlqvist

Layout: TMG AU

Tryck: TMG Tabergs

ISBN: 978-91-89285-57-6

Dnr: 434-2972-15

Innehåll

Förord	6
Den samlande människan, Homo Collectus.....	7
Smålands museums tillkomst.....	10
Museets upphovsmän - samlare och kulturvetenskapliga pionjärer.....	14
Sveriges första landsortsmuseum.....	18
Arkitekten och byggmästaren	20
Arkitektur, utformning och planlösning	24
Museet öppnar	28
Museiparken.....	30
Myntkabinettet	36
Ombyggnaden 1926	40
Växjö konstmuseum	44
Växjö glasmuseum.....	48
Sydsvenska skogsmuseet	52
Sveriges glasmuseum	54
Kulturparken Småland	58
Hylta-Calle.....	60
Byggnadsminnet.....	62
Källor och litteraturförteckning.....	66

Förord

Fornsalen för Smålands museums samlingar invigdes 1890. Museibygnaden ritades av Fredrik Wilhelm Scholander, en av landets mest framstående arkitekter under 1800-talet. Innan Fornsalen byggdes hade ingen annan byggnad med syfte att vara historiskt museum uppförts utanför Stockholm.

Denna skrift berättar om Smålands museum i Växjö, Sveriges äldsta landsortsmuseum, om de människor som varit förgrundsgestalter i historien kring museet och de tankegångar som har skapat vårt moderna museiväsende. Den är en uppdatering av en tidigare, fristående publikation om Smålands museum skriven av Christer Knutsson. Författare till denna skrift är byggnadsantikvarie Josefine Ahlqvist vid Kulturparken Småland AB. Skriften ingår i Länsstyrelsens serie om byggnadsminnen i Kronobergs län, vilken syftar till att lyfta fram och sprida kunskap om länets statligt skyddade byggnader.

Kristina Alsér
Landshövding

Heidi Vassi
Länsantikvarie

Under tidigt 1900-tal bar museets vaktmästare denna stiliga huvudbonad.
Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB

Den samlande människan, Homo Collectus

Det ligger i människans natur att samla.

När inlandsisen smälte undan från de landområden som idag är Sverige togs dessa successivt i besittning av en driftig varelse, den mesolitiska människan. En ständig jakt på nya bytesdjur och insamlandet från naturens skafferi har gjort att vi kallar denna tid i vår historia för jägar-samlarstenålder. Med ett gott förråd av mat samt resurser för tillverkning av redskap och kläder kunde den mesolitiska människan skaffa sig en egen liten samling av föremål för sin fortsatta existens.

När de grundläggande överlevnadsbehoven var säkrade var dessa människor även flitiga konsthantverkare. En tand eller en bit ben kunde förvandlas till en pärla, en yxa kunde slipas till symmetrisk perfektion och vackert färgade jordarter kunde användas för att dekorera stenhällar och grottor.

Utan människans instinktiva drivkraft att samla, skapa och spara för egen del, hade inte något institutionellt samlande sett dagens ljus och fått det att växa till en hel värld av museer.

Snidad kokosnöt ur Växjö gymnasiums kuriosasamling. Kokosnöten var en gåva till biskop Wallqvist från hovkvartermästaren Daniel Gude de Gedda, i början av 1790-talet. Till föremålet hör en mycket kuriös beskrivning: *Cocos-nötskal, hvarpå något af Israels folks vandring enl. 2 Mos. B finnes utskuret. Den som skänkt det till Hofqvartermäst försäkrade att det var gjort af en i mörkret vandrande indian.*

Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

Ordet museum härstammar från grekiskans Museion och var namnet på det tempel där muserna hade sin boning. Muserna utgjordes av nio gudinnor som värnade om konst, teater, musik, dans, poesi, litteratur, historietvetenskap och astronomi. Till templen samlades litteratur och konstföremål och runt dessa uppkom akademier för kunskapsspridning. Platons akademi, Aristoteles skola och biblioteket i Alexandria är några av det mest kända institutionerna runt ett Museion. I spåren av akademierna och bibliotekens samlingar började även makthavare och den rika samhällseliten att samla konst-

föremål via mecenater. Utöver konstföremål samlades det även på mynt, juveler, kuriosas och naturalier. Under medeltiden är ackumuleringen av konstföremål framförallt sakralt betingad men samlande förekommer även i de europeiska furstehusen. I samband med renässansens humanistiska tankegångar blir mer profana föremål åter intressanta och insamlandet börjar organiseras av olika kungliga institutioner och läroverk runt om i Europa.

Grunden till den svenska historieforskningen och våra historiska museer läggs 1630, då landet får sin första riksantikvarie Johannes Bureus, eller Johan Bure som var hans egentliga tilltalsnamn. Bure var inte bara Sveriges förste riksantikvarie utan även riksbibliotekarie och tusenkonstnär. Han var den förste att nedteckna runalfabetet *futharken* samt ägna sig åt forskning i det fornsvenska språket. Han gav även ut cirkulär till prästerna i Uppsala stift med uppmaningen att samla in och beskriva fornminnen.

Insamlandet av konstföremål och kuriositeter var fram till upplysningstiden ett nöje främst förbehållet den svenska adeln och kungamakten. Vid de svenska stiftsstädernas domkapitel fanns gymnasier för högre utbildning. Under 1700-talet utvecklades gymnasierna genom domkapitlens införskaffande av naturalier och myntsamlingar, som komplement till undervisningen och stiftsbiblioteken. Myntsamlingarna användes för att visa bilder på romerska kejsare och svenska kungar. Naturaliesamlingarna innehöll bland annat mineraler för studier i geologi.

Plakat från 1684 med uppmaningen att lämna in gamla mynt och fynd i metall.

Växjö gymnasiums mineralsamling från 1796. Mineralerna förvarades i små papperslådor som tillverkats av kasserade anteckningspapper från domkapitlet i Växjö. Just i denna finns anteckningar på latin. I varje låda låg en lapp med ett nummer, vilket man kunde slå upp i katalogen. Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

Smålands museums tillkomst

Grunden till Smålands museum samlingar lades den 4 september 1792, då biskopen Olof Wallqvist mottog en donation av mynt till stadens gymnasium. Till myntsamlingen tillfogades även förhistoriska artefakter, kuriositeter och naturalier. De spirande samlingarna införlivades med stiftsbiblioteket och ett rum i domkyrkans torn ställdes till förfogande för biblioteket och uppvisning av föremålen.

Vid tiden för Carl George Brunius renovering av domkyrkan 1849 hade biblioteket och samlingarna blivit så omfattande att ny lokal behövdes. Denna inreddes i det gamla gymnasiet. Efter folklivsforskaren Gunnar Olof Hyltén-Cavallius donation av 300 allmogeföremål till domkapitlets läroverk, inreddes 1868 ytterligare salar för utställningsändamål. Men bristen på utrymme var allt jämt ett bekymmer för den, år 1867, formellt tillkomna fornminnesföreningen Smålands museum.

Under 1800-talets senare hälft bildades fornminnesföreningar runt om i landets län. I Stockholm öppnade Nationalmuseum 1866 och i Kalmar, Visby och Göteborg inreddes runt denna tid lokaler för uppvisning av samlingarna i historiska byggnader. Växjös domkapitel visade vid tiden inget intresse i frågan om museets platsbrist och de ständigt växande samlingarna. Smålands museums trångboddhet var ett faktum och frågan om nya lokaler drevs av fornminnesföreningen med Gunnar Olof Hyltén-Cavallius i spetsen. Vid en sammankomst på Huseby bruk 1872 diskuterade George Stephens och G O Hyltén-Cavallius frågan om en helt egen byggnad åt museets samlingar. Hyltén-Cavallius nedtecknade

ett program för det framtida museet och tomtmark på Stagla-backen uppläts av Ernst Wilhelm Wrede på Växjö Östregård. Enligt en katalog från 1874 uppgick Smålands museums samlingar till över 1200 föremål, vilka vid denna tid var svåra att förevisa på ett pedagogiskt sätt i läroverkets otillräckliga lokaler.

År 1875 beskrev Hyltén-Cavallius i en artikel i Smålands-posten hur den tänkta fornsalen skulle gestaltas. Önskemålet var en traditionell timrad byggnad inspirerad av fornnordisk stil med kopplingar till värendsk byggnadstradition. Rådande

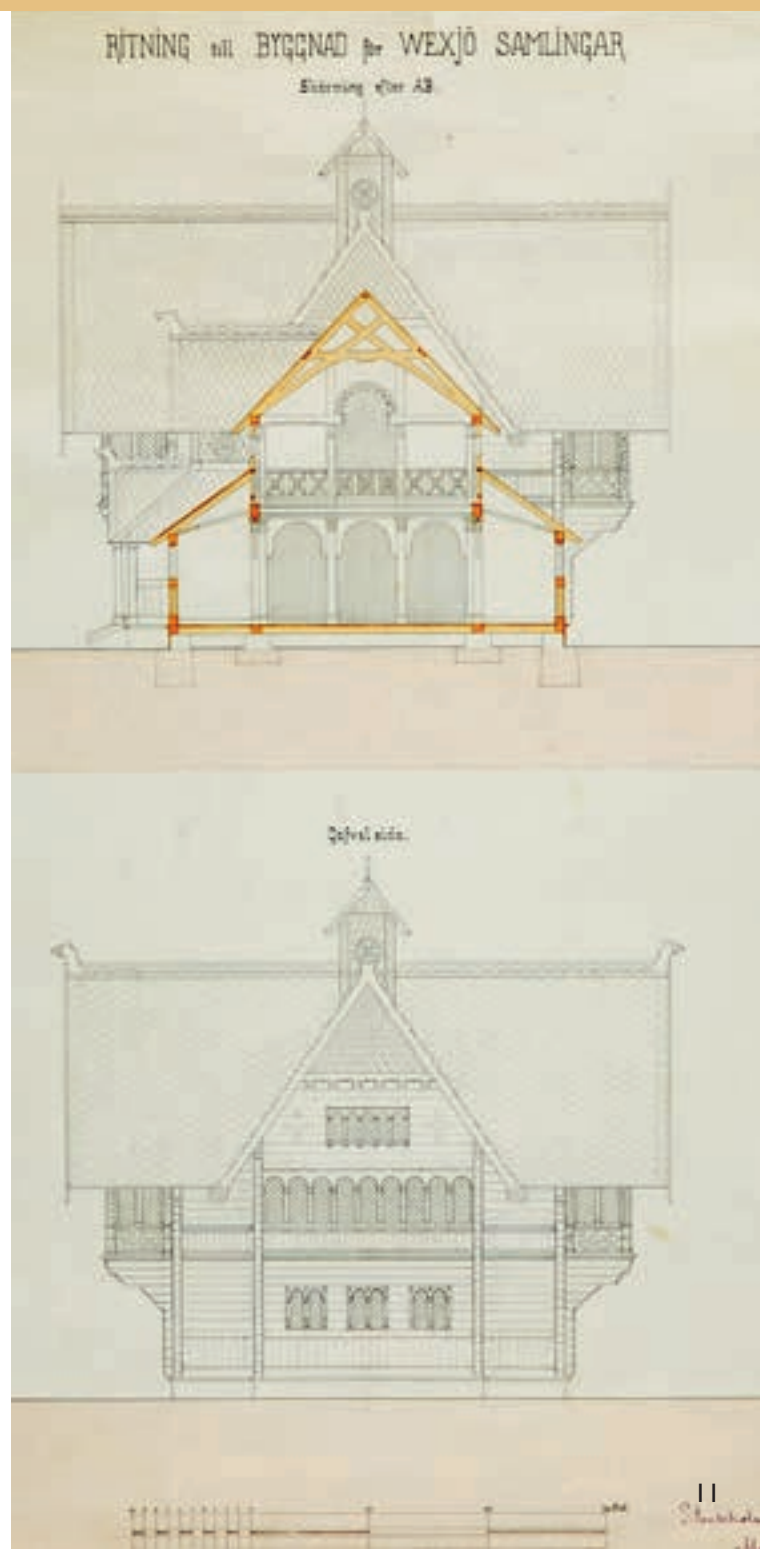

Ätteklubba ur den samling allmogeföremål som donerades av Hyltén-Cavallius med den beskrivande texten "Ätta-klubba, Wärend 1865. (Blodig!) använd att slå ihel folk med, kommer från Östragård, Lekaryds socken" Klubban var ett alternativ till ättestupan.

Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

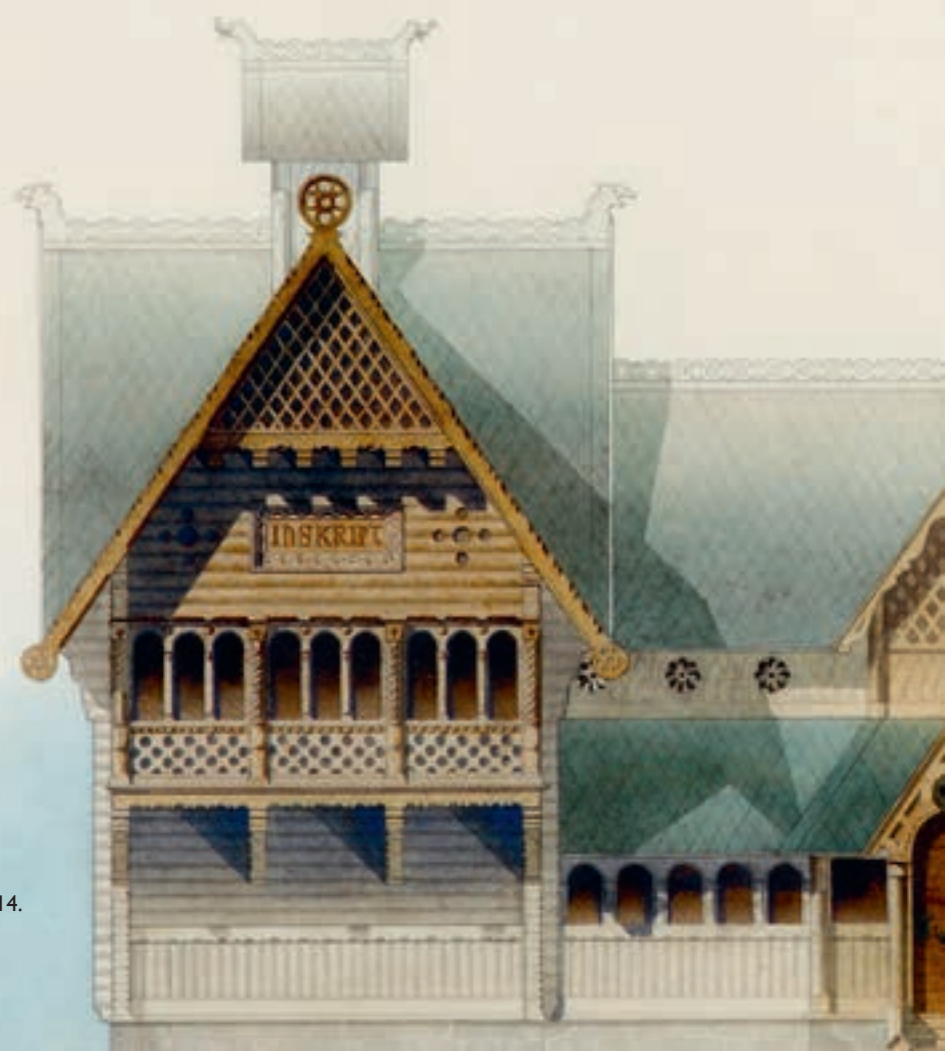
nationalromantiska strömningar, så kallad nygöticism, hade vid denna tid omsatts till praktfulla hus, såsom Curmanska villan i Lysekil. En byggnad i trä skulle enligt Hyltén-Cavallius fungera bra och inte skulle den kosta allt för mycket att uppföra. Den timrade fornsalen skulle med fördel utformas som det sydgötiska huset med tillhörande höga sidobyggnader. Mittpartiet skulle försees med takfönster och skulle då kunna belysa den stora utställningssal som skulle utgöra hela bottenvåningen av museibygnaden. Sidobyggnaderna skulle innehålla porträttgalleri och de arkeologiska samlingarna. Hyltén-Cavallius föreslog även Victor von Gegerfelt som arkitekt till den nya Fornsalen, som byggnaden skulle heta. Något förslag till museibygnad lämnade aldrig Gegerfelt. Nils Månsson Mandelgren, som även han var en av de flitiga initiativtagarna till ett museum i Växjö, förmedlade uppdraget till arkitekten Magnus Isæus. Isæus ritningar visar en byggnad inspirerad av det sydgötiska huset, norska stavkyrkor och stabburer. Planerna på den nya museibygnaden gick dock i stå på grund av bristande finansiering.

Förslag till utformning av byggnad för Växjö's samlingar, sektionsritning av Magnus Isæus, 1875.
Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

RITNING till BYGGNAD

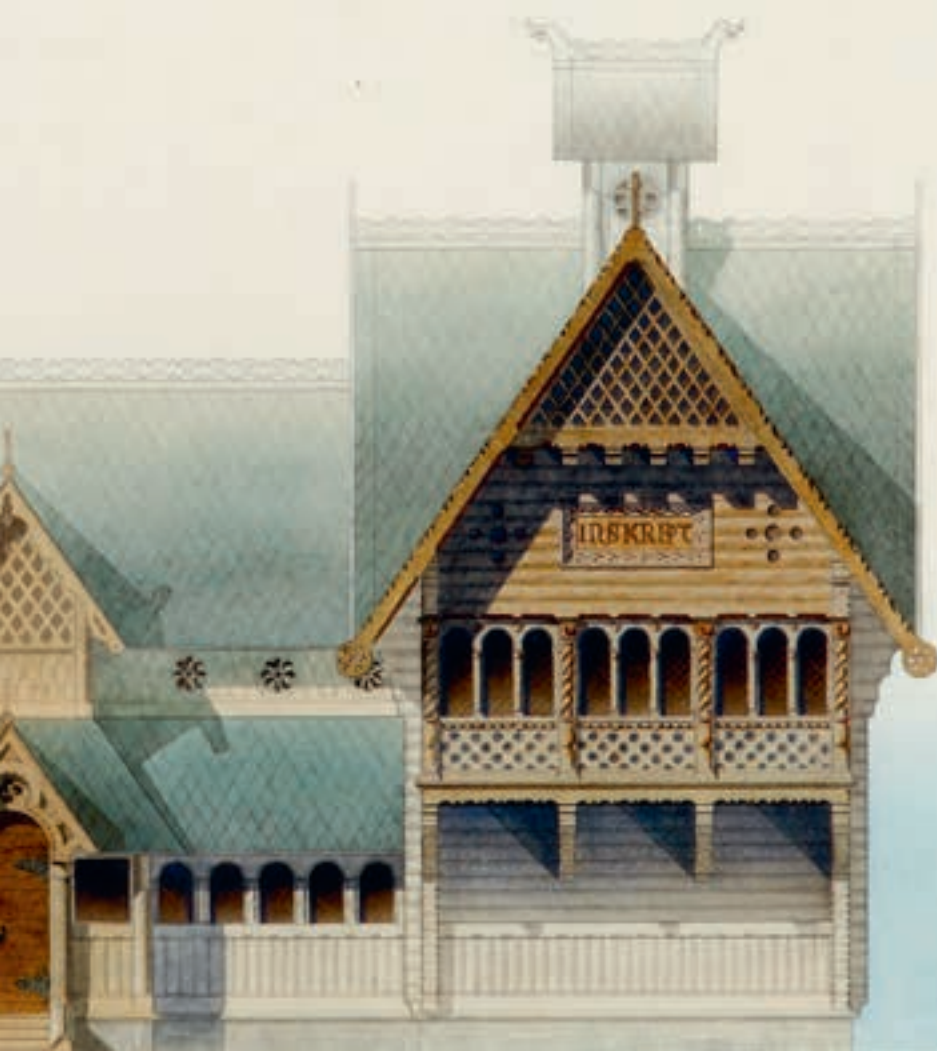
Fram

Förslag till utformning av byggnad för Växjö's samlingar,
fasadritning av Magnus Isæus, 1875.
Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

för WEXJÖ SAMLINGAR.

sida.

Museets upphovsmän - samlare och kulturvetenskapliga pionjärer

"Med djup övertygelse om den icke blott vetenskapliga, utan den rent nationella betydelsen av allt som sprider ljus över våra förfäders enskilda och offentliga liv, har jag länge betraktat som önskemål, att i varje svensk stiftsstad måtte öppna ett landskapsmuseum". Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, 1867.

Gunnar Olof Hyltén-Cavallius föddes den 18 maj 1818 i Vislanda socken, Kronoberg län. Hans far var kontraktsprost

med uppdrag från biskopen i Växjö. Hyltén-Cavallius studerade vid Växjö trivialskola och gymnasium och avlade sedermera filosofie magister examen vid Uppsala universitet. Han inledde sin karriär som amanuens vid Kungliga biblioteket i Stockholm. Som yrkesverksam kom han att arbeta både som etnolog, folklivsforskare, teaterchef, hovman och diplomat. Han kom med tiden att tituleras Chargé d'affaires Dr. Gunnar Olof Hyltén-Cavallius. Under sin tid i Stockholm kom

Gunnar Olof Hyltén-Cavallius

* $\frac{18}{5}$ 1818 + $\frac{5}{7}$ 1889

genom nitiskt arbete och rika gåfvor
framsynt främjare af ett Småländskt Museum.

Hyltén-Cavallius i kontakt med Nils Månsson Mandelgren, vilken delade hans intresse för fornnordisk historia. Tillsammans bildade de Konstnärsgillet i Stockholm ”i fosterländsk anda verka för de sköna konsterna”. Hyltén Cavallius var även en av initiativtagarna till Svenska fornskriftsällskapet och Svenska fornminnesföreningen. Han var även en ivrig samlare av allmogeföremål och extra intresserad av lokala och landskapskaraktäristiska slöjdföremål, historier, seder och bruk med tyngdpunkt på hans hemtrakter i Småland. Hyltén- Cavallius var även bekant med George Stephens vars son residerade på Huseby bruk. Stephens var inflyttad från England och var även han en flitig samlare av kuriosa föremål. Tillsammans gav de ut Svenska folksagor och äventyr. Vidare skrev Hyltén-Cavallius Wärend och Wirdane, Försök i svensk ethnologi, som behandlar folktron i Wärend.

Nils Månsson Mandelgren, född 1913 i Skåne, kom från mycket enkla förhållanden och blev i unga år föräldralös. Hans stora konstnärliga talanger kom dock att uppmärksammas och med hjälp av Jacob Magnus De la Gardie fick han möjligheten att studera vid Kungliga Konstakademien i Stockholm. Vidare studerade han arkeologi och konsthistoria i Köpenhamn och kom att spendera många år med att dokumentera svenska medeltidskyrkor samt arbeta med bevarandet av dessa. Månsson Mandelgren grundade Svenska slöjdföreningen, som idag är bekant som Svensk Form. Tekniska skolan, en filial till slöjdföreningen, tillkom för att stödja hantverksmässiga tillverkningsmetoder i ett allt mer industrialiserat Sverige. Tekniska skolan är idag känd under namnet Konstfack.

Gunnar Olof Hyltén Cavallius.

Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

I sitt arbete med inventeringen av medeltidskyrkor i Småland skriver Månsson Mandelgren *"Öfverallt afvtecknade, antecknade och samlade jag hvad som syntes mig kasta ljus öfver fäderneslandets kulturutveckling"*.

Månsson Mandelgren förfärades av den rivningsvåg de medeltida kyrkorna utsattes för under 1800-talet, vilken var en följd av den omfattande nybyggnationen av kyrkor under denna tid. I Smålandsposten den 9 december 1873 föreslår han att Hemmesjö gamla kyrka borde användas som *"museum för fornsaker"* istället för att raseras.

Inför den stora världsutställningen i Paris 1867 kontaktade Månsson Mandelgren Hyltén-Cavallius och bad honom låna ut delar av sina etnografiska samlingar med småländska allmogeföremål till den svenska utställningspaviljongen. Paviljongen, som var en parafras på Ornässtugan i Dalarna, ritades av arkitekten Fredrik Wilhelm Scholander som även stod för designen av utställningsmontrarna. Hyltén-Cavallius bidrog av föremål till Sveriges del av världsutställningen uppgick till omkring 10 %. Fler värendeska föremål tillfogades utställningen från kyrkor och andra samlare i Kronoberg. Den franska Kejserliga kommissionen tilldelade Sverige 34 medaljer under världsutställningen för insatsen inom kategorin L'Histoire du travail. En guldmedalj tilldelades den svenska kungen och hertigen Oskar fick en medalj i silver. Resterande medaljer var av brons eller tenn och tilldelades personer och institutioner som bidragit till utställningen. Hyltén-Cavallius, Månsson Mandelgren och fornminnesföreningen Smålands museum belönades alla med medaljer.

Smålands museums medalj från världsutställningen i Paris 1867. Framsidan visar siluetten av Napoleon III och baksidan visar den stora utställningspaviljongen. Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

Sveriges första landsortsmuseum

Frågan om en egen byggnad för fornminnesföreningens samlingar blev åter aktuell med ett starkt stöd ifrån Kronobergs då nya landshövding Gunnar Wennerberg, som tillträdde sitt ämbete 1875 efter att ha varit ecklesiastikminister. Den nye landshövdingen hade redan tidigare mottagit klagomål över domkapitlets ointresse att lösa frågan om Smålands museums platsbrist. Med rätt kontakter och god övertalningsförmåga förmådde Wennerberg Sparbanken och landstinget att ställa upp med nödvändig finansiering för en museibygnad. En summa av 25 000 kronor avsattes för uppförandet av forn-salen. Landstinget motsatte sig dock planen på att uppföra museet på Staglabacken. En bättre plats för Smålands museum ansågs vara vid den nyligen tillkomna järnvägsstationen. Växjö-Alvesta-Järnvägsaktiebolag ställde önskad tomtmark till förfogande i Järnvägsparken precis söder om stationen. I samband med de framskridande planerna för museibygnaden tog Wennerberg 1877 initiativet att bilda *Föreningen för Smålands fornminnen och kulturhistoria* och han kom att bli museets ägare och huvudman. Landshövdingen Wennerberg delade dock inte Hyltén-Cavallius vision om en timrad musei-byggnad i fornnordisk stil, utan han vände sig till sin vän arkitekten Fredrik Wilhelm Scholander med önskemål om en passande byggnad i sten. I en brevväxling mellan Scholander och Wennerberg 1878 skriver Scholander *"Framför mina ögon ligger från morgon till kväll en rulle, hvilken har fonografens egenskap att oupphörligt upprepa påminnelsen: rita museet till Wexiö, rita museet till Wexiö!"*. Samma år färdigställde Scholander skisser över den tilltänkta museibygnaden,

En skiss av museet i Växjö, som Scholander tecknat i ett brev till Pehr Arvid Säve, Kungliga biblioteket, HS 1s 11:2:30

vilka fick bifall och resulterade i färdiga ritningar över forn-salen 1879. Scholander hade redan tidigare låtit bedyra att en byggnad av denna storlek var omöjlig att uppföra med den ringa summan av 25 000 kronor. Han hade även bifogat ett skriftligt anbud av en byggmästare i Stockholm som erbjöd sig att uppföra huset för en kostnad av 37 500 kronor. Musei-byggnadens uppförande bordlades tills ytterligare ekonomiska resurser inhämtats. Detta medförde att byggandet inte startade förrän 1884, då byggmästaren Svante Svenson från Karls-hamn åtog sig uppdraget för priset av 37 000 kronor.

Under byggmästare Svensons entreprenad uppfördes Smålands museums forn-sal. Byggnaden stod färdig i september 1885, men flytten av de omfattande samlingarnas föremål tog lång tid, vilket medförde att museet inte slog upp sina portar för den nyfikna allmänheten förrän 1890.

I all sin prakt står det nya museet färdigställt 1885. Smålands museums arkiv.

Tavla över museets sponsorer. Tre stora tavlor i trä med sponsorernas namn satt ursprungligen i Fornsalens entré.
Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

Arkitekten och byggmästaren

Fredrik Wilhelm Scholander

Fredrik Wilhelm Scholander föddes midsommaraftonen 1816 som äldsta barnet till postkamrer Georg Fredrik Scholander och Catharina Rebecka Nyström. Fredriks far omkom under en tjänsteresa i Norrland 1825, vilket medförde att han fick en ny målsman i sin morbror, arkitekten Axel Nyström. Under arkitekt Nyströms inflytande började F W Scholander på konstakademien i Stockholm redan vid 15 års ålder, då han utmärkte sig som en begåvad tecknare. Vid sidan av sina teoretiska studier arbetade Scholander som murarlärling och avlade gesällprov som murarmästare. Efter avslutade studier vid Konstakademien reste Scholander ner på den europeiska kontinenten för att införskaffa sig en högre utbildning inom konst och arkitektur. Under sin tid i Europa arbetade Scholander med ritningarna till Nationalmuseum i Stockholm, ett uppdrag som han dock inte fick, då den tyske arkitekten Friedrich August Stülers ritningar ligger till grund för den museibygnad som sedermera uppfördes på Blasieholmen. Fredrik Wilhelm Scholander fick istället uppdrag av Överintendentämbetet och blev professor vid Konstakademien.

Som arkitekt är han mest berömd för de arbeten han utförde under tiden som arkitekt vid Drottningholms slott samt som intendent på Stockholms slott. Scholander gjorde sig även ett namn ute i Europa och var ledamot för konstakademier och institut i både Danmark, England och Frankrike. I Sverige blev han hedersdoktor vid Uppsala universitet samt ledamot i Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets

Akademien. Vid sidan om arkitekturen och konsten komponerade han även musik och skrev dikter. Museibygnaden i Växjö kom att bli Fredrik Wilhelm Scholanders sista offentliga byggnadsverk innan hans bortgång i maj 1881, vilket medförde att han aldrig fick se byggnaden stå färdig.

Fredrik Wilhelm Scholander tecknad av Fritz von Dardel.
Kungliga biblioteket, KoB H. vol. 61: 9.

Svante Gervasius Svenson

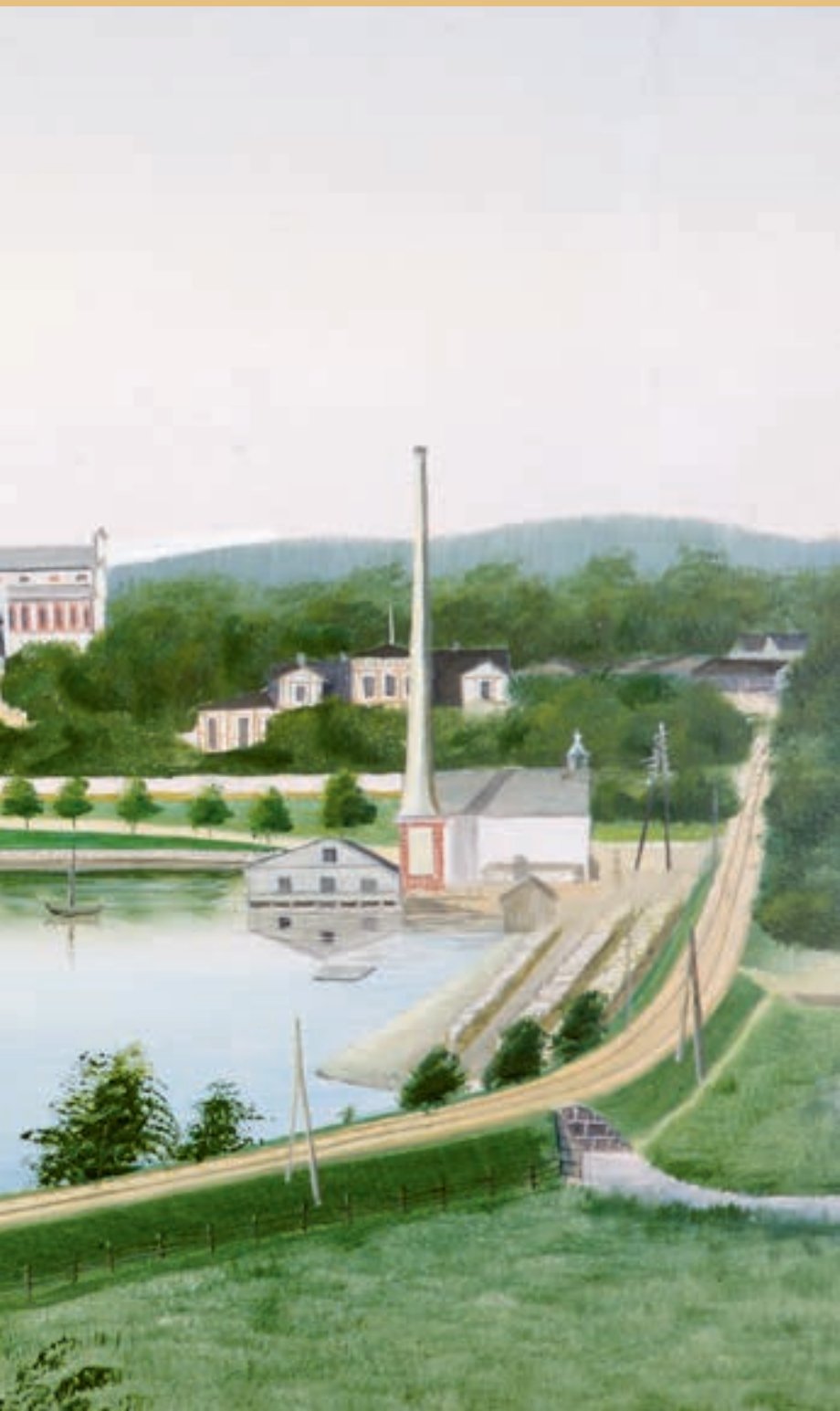
Svante Svenson föddes i Karlshamn 1848 och var nära på att bli det tredje oäkta barnet som hans mor, pigan Petronella Christina Lindström, satte till värden. Lyckligtvis var Svantes far, murargesällen Nils Svensson från Sölvesborg, villig att gifta med pigan Lindström och vigseln ägde rum precis innan nyår 1847. Detta medförde att Svante, som föddes i juni året därpå, inte räknades som oäkting, trots moderns framskridna graviditet vid vigseln.

Svante Svenson gick i sin fars fotspår och blev murarmästare i Karlshamn. Vid bildandet av Karlshamns byggnadsnämnd 1874 valdes murarmästare Svenson in som en av ledamöterna. Titeln som byggmästare får Svante Svenson året därpå.

Året 1884 är ett år av både glädje och sorg i byggmästare Svensons liv. Han tilldelas Vasaorden, en fin utmärkelse som gav honom rätten att titulera sig riddare, men samma år avlider även hans unga hustru Amanda Maria Hansson efter en kort tids sjukdom. Under åren 1884-1886 är byggmästare Svenson också ansvarig för uppförandet av nya institutionsbyggnader i Växjö, då han som entreprenör uppför Smålands museum efter Scholanders ritningar, det nya läroverket åt

Växjös domkapitel samt stadens järnvägsrestaurang. Svante Svenson var aktiv som byggmästare och arkitekt fram till sin död 1916. Han var under sin verksamma tid en av de mest produktiva byggmästarna i södra Sverige, som upphovsmannen bakom en stor mängd institutionsbyggnader, fabriker och hotell.

Akvarell med en vy över Växjösjön. På bilden syns museet, Järnvägsrestaurangen samt läroverket. Alla byggnaderna är uppförda av byggmästare Svante Svenson. Smålands museums arkiv.

Arkitektur, utformning och planlösning

Smålands Fornsal är en unik byggnad med ett monumentalt läge på den högsta punkten i dagens museipark. Marken som museet uppfördes på ställdes till förfogande av Växjö-Alvesta-Järnvägsaktiebolag och var tidigare en del av Järnvägsparken. Museibyggnaden i sig är inte särskilt stor, men det upphöjda läget i parken lät byggnaden resa sig över omgivningen och runt sekelskiftet 1900 tävlade fornsalen med Växjös mer monumentala byggnader som domkyrkan och läroverket om att ge karaktär åt stadens siluett.

Museibyggnaden uppfördes på en grund av sprängsten, som togs från det underliggande berget. Väggarna murades med tegel och byggnadens sockel kläddes med släthuggna

mörkgrå granitskivor. Fasaden dekorerades med stora ytor putsarkitektur under byggnadens fönster, på friser och strävpelare. Ornamentiken i putsen bestod vid uppförandet av speglar, blinderingar, medaljonger, akroterier och lejonmaskaroner. I speglarna mellan fornsalens takfönster målades mytologiska djur och symboler i guld. Byggnadens murverk av rött förbländertegel lades i kryssförband som kontrasterade mot den vita putsarkitekturen.

Byggnaden är ett av Fredrik Wilhelm Scholanders mest originella verk och saknar motsvarighet i kombinationen av arkitektur och funktion. Scholanders museibyggnad är rektangulär, ca 21 x 25 meter, och har en treskeppig grundform,

Vykort från sekelskiftet 1900. Två män poserar på trappan. De vackra gjutjärnspeklarna vid entrén ingår numera i museets samlingar. Smålands museums arkiv.

Detaljbild, fönsterarkader och förbländertegel.
Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

Museibyggnadens östra fasad som vetter mot
parken och Växjösjön. Foto: Jörgen Ludwigsson,
Kulturparken Småland AB, 2014.

Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

som kan liknas vid en basilikas långhus. När byggnaden uppfördes bestod den av en stor sal som omgavs av två sidogallerier. Den stora museisalen reste sig med hela byggnadens höjd och rummet fick ljus från två stora rundbågade trefönstergrupper på gavelpartierna och från mindre fönster under takfoten. Sidogallerierna fick ljus genom långa fönsterarkader.

Det är svårt att beskriva Scholanders museibygnad med arkitektoniska stilbegrepp. Fornsalen var främst utformad för sitt museala ändamål. Scholander använder traditionella formelement som arkadbågar, vilka knyter an till både en nordisk och en klassicistisk tradition. Byggnadens hörn utgörs

av strävpelare som ger vertikala detaljer till en i övrigt horisontellt utformad byggnad. Vid uppförandet av museibygnaden pryddes försträvningarna av akroterier och på gavlarnas nock satt tureller med det småländska landskapsvapnet. Dessa detaljer försvann vid ombyggnationen 1934-35, då fasaddekoren tonades ner för att anpassas till dåtidens modernistiska stilideal och den stramare arkitekturen hos tillbyggnaden. I samband med uppförandet av den senaste museibygnaden från 1994 rekonstruerades stora delar av pustarkitekturen, dock inte de sirligaste av formelementen.

Detaljbild, strävpelare med putsdekor och belysning. Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

Museet öppnar

Den 27 maj 1890 öppnades Smålands museums fornsal för besökare. Öppnandet omnämns som festlig och dåvarande landshövdingen Harald Spens höll invigningstal. Fornsalens föreståndare Gustaf Södergren hade stått för utformningen av museets utställningar och i den stora salen hängde konstverk och porträtt på långsidornas höga väggar. Innerväggarna var målade över en hög bröstpanel. Över dörrarna dekorerades väggfälten med stora vapensköldar. Längs med långsidorna stod montrar för utställningen av kuriosa och i långa rader över bröstpanelen satt kassetter för uppvisning av föremål. I salens mitt stod två åttakantiga utställningskiosker, som kröntes av snidade drakar. Här stod även speciellt utformade bänkar, som besökarna kunde sitta på när föremålsskådandet började bli mödosamt.

I museibyggnadens västra galleri uppvisades allehanda antikviteter från förhistorien, som stockbåtar och runstenar. Galleriets mitt delades av två par arkadbågar som dekorerades med profilerade listverk. Det östra galleriet med fornsalens entré var redan vid invigningen uppdelat i flera rum, ett kapprum för besökarna, föreståndarens arbetsrum samt den så kallade Värendstugan, som utgjordes av ett mindre rum i nordöstra hörnet och inretts med allmogeföremål från Kronobergs län. I det rikt dekorerade rummet fanns bonadsmålningar, kläder och föremål i trä, flera härrörande ur Hyltén-Cavallius etnografiska samling. Museibyggnadens träinredning målades ursprungligen brun med ådermålning för att efterlikna ädlare träslag. Fornsalen värmdes upp av två kakelugnar i östra galleriets arbetsrum samt med fyra luftcir-

Utställningskiosker i fornsalen. Smålands museums arkiv.

kulationsugnar från Ankarsrums bruk i salen och västra galleriet. Byggnadens skorstenar var något korta, vilket orsakade att kaminerna rök in och den intilliggande järnvägen trafikerades av ånglok, som även de bidrog till att sota ner fornsalen både invändigt och utvändigt.

Västra galleriets utställning med stockbåtar och runstenar. Smålands museums arkiv.

Vid sidan av föreståndaren Gustaf Södergren fanns sedermera amanuensen Bertha Cederschiöld, en av få kvinnliga gestalter under museets tidiga historia. Hennes far var rektor för läroverket och Cederschiöld blev sedermera lärare vid flickskolan i Växjö. För föreståndaren var allt arbete med museets samlingar helt ideellt, men amanuensen och museets vakt fick betalt för sitt arbete. Några svindlande intäkter från museets besökare kunde man inte räkna med, då fornsalens öppettider var begränsade till helgfria lördagar mellan kl. 12:00 – 13:00. För de givmilda besökarna fanns dock en liten sparbössa där donationer kunde läggas.

Vänster: Bertha Cederschiöld. Smålands museums arkiv.
Höger: Fornsalens sparbössa Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

Museiparken

Dagens museipark är en del av stadens gamla järnvägsark, som kom till efter att Växjö-Alvesta-Järnvägsaktiebolag tillskansat sig ett större markområde från Växjös gamla domprostgård. På 1860-talet kom järnvägen till Växjö och

På stadskartan från 1918 ses de slingrande stigarna i Järnvägsark. Växjö kommun.

runt stationen, som återfinns strax norr om museet, växte ett nöjesstråk fram med järnvägsrestaurang, kägelbana, dansbana och musikestrad i parkområdet mellan Södra järnvägsark och bangården. På den högsta punkten i järnvägsark uppfördes Fornsalen med societetens nya bostadsområden, nöjespalats och flanörstråk runt omkring.

Under 1920-talet blev parkområdet närmast museibyggnaden aktuellt för anläggandet av ett friluftsmuseum, sedan en ryggåsstuga införlivats i museets samlingar. Hembygdsförbundet önskade ett friluftsmuseum vid Solberget norr om Växjö innerstad, men efter att Smålands museum förvärvat ytterligare kulturbyggnader under 1930-talet, återuppfördes dessa i järnvägsarkens norra del bakom järnvägsrestaurangen. Parken övergick under tidigt 1930-tal till att vara i kommunal ägo och inför Växjö stads 600-årsjubileum rekonstruerades järnvägsrestaurangen till det utseende som byggnaden hade haft under tiden som domprostgård. När parken inte längre ägdes av järnvägsbolaget och restaurangen var borta kom grönområdet att byta namn till Museiparken. Växjö kommun skänkte 1958 den gamla domprostbostaden till museet och huset kom att användas som lokal för utställningar och arbetsrum fram till 2014, då domprostgården åter köptes av kommunen.

Fram till slutet av 1940-talet var den östra delen av museiparken fri från bebyggelse, men under de kommande decennierna exploaterades den östra sidan av parken, vilket har medfört att dagens museipark är omsluten av hus och blir en liten skyddad oas i stadsbebyggelsen.

I parken finns idag några av centrala Växjös äldsta träd. En avenbok samt ett par lindar och almar är över 200 år gamla. Dessa träd härstammar från en tid då området var domprostens trädgård. Fornsalens huvudentré vette tidigare mot Växjösjön och från strandpromenaden, dagens Vilhelm Mobergs gata, gick ett gångstråk upp mot entrén. Vid uppförandet av Växjö glasmuseum 1948 flyttades huvudentrén till Södra järnvägs-gatan och gångstråket i parken gestaltades om till ett terrasserat grönområde med mindre grusgångar.

I friluftsmuseet ingår idag fem äldre byggnader som samlats in från Kronobergs län. Dessa utgörs av en hjulkvarn från Gärdshult i Asa socken, en väderkvarn från Sirkö i sjön Åsnen, en högloftsstuga/soldattorp kallad Fiskaretorpet från Sundranäs i Angelstad socken, en loftbod från Långaskrubb samt Västregårdsladan från Hov. Även en hällkista från Kronobergs kungsgård har rekonstruerats i museiparken.

Både friluftsmuseets byggnader och parkområdet tillhör det skyddsområde som upprättades som skyddszon för Smålands museum och Gamla domprostgården då dessa hus byggnadsminnesförklarades 1983. Själva parken ägs av Växjö kommun men aktiviteterna i parken står Kulturparken Småland för, liksom många andra aktörer. På somrarna används museiparken för utomhusteater och även marknader sätts upp i grönområdet.

Foto: Jörgen Ludwigsson,
Kulturparken Småland AB, 2006.

Museiparken sedd från järnvägsbron med Bobergs tillbyggnad från 1935 och hjulkvarnen från Gårdshult.
Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

Fiskaretorpet i museiparken.

Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2006.

Myntkabinettet

Numismatik är läran om mynt, sedlar, medaljer och polletter. Den kan anses vara en fristående vetenskap eller en historisk hjälpvetenskap. Under tidig renässans började lärda och inflytelserika personer i Europa att intressera sig för och samla på antika mynt. Samlingarna av mynt var många gånger de enda avbildningarna man hade av antikens stora ledare samt forna tiders regenter och kom på så vis att användas i historieundervisning. Fram till 1800-talet hade kyrkan ett stort inflytande över utbildningen i Sverige. Samlingar av mynt och naturalier kompletterade undervisningen i domkyrkornas katedralskolor, gymnasier och läroverk.

Grunden till Smålands museums samlingar lades den 4 september 1792, då Adolph Modéer, sekreterare i Kungl. Patriotiska sällskapet, donerade en större samling mynt till biskop Olof Wallqvist vid Växjö stift. Gymnasiets elever kunde beskåda myntsamlingen i domkyrkans torn. Någon större säkerhet för de värdefulla mynten fanns dock inte och två av eleverna vid gymnasieskolan stal mynt av guld och silver under åren 1803-1804. Mynten sålde de vidare till guldsmeder och för pengarna kunde de roa sig ståndsmissigt nere i Europa. När brotten uppdagades lyckades den ene brottsförövaren Johan Sandberg fly landet, medan den andre, komministersonen Jonas Birger Elgmarck, fick utstå både spöstraff och offentlig förnedring.

I samband med tillbyggnaden av museet 1934-35 sammanfördes museets och läroverkets myntsamlingar och en utställning av mynten ordnades i ett genomgångsrum. Museets numismatiker fick ett arbetsrum i en skrubbe under

Denna låda för uppvisning av mynt stod under slutet av 1700-talet i Växjö domkyrkas torn. Silver- och kopparmynten i lådan tillhör den första donationen av Adolph Modéer. Alla guldmynt ur den ursprungliga samlingen avslöjades stulna 1804.

Ändlösa rader av mynt och medaljer. Utställning av museets numismatiska samling i tillbyggnaden från 1935.

en trappa. Myntsamlingens montrar innebar inget större skydd för de många värdefulla mynten och efter en rad stölder under 1960-talet inreddes ett speciellt myntkabinett i norra delen av den gamla fornsalen. Det nya kabinettet försågs med en valvdörr och erforderliga säkerhetsanordningar. En nygestaltning av myntkabinettet genomfördes under 2010 och samlingen av mynt är en av landets allra förnämsta både kvalitativt och kvantitativ. I utställningsvalvet visas mynt och medaljer från 500-talet före vår tideräkning och fram till idag. För den numismatiskt intresserade kan man följa den svenska myntpräglingens historia från vikingatid och framåt.

Det nya myntkabinettet invigdes 2010.

Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken Småland AB, 2010.

Ombyggnaden 1926

Kyrksalen. Smålands museums arkiv.

Smålands museum förändrades mycket litet under sina första 35 år som landsortsmuseum. Utställningarna var desamma och öppettiderna knappa men samlingarna hade vuxit, vilket

orsakade platsbrist och bekymmer. När fornsalens gamla föreståndare Gustaf Södergren gick bort 1925 bestämde styrelsen att museet behövde moderniseras. Stadsfullmäktige i Växjö

beslutade om ekonomiskt bidrag från Brandska donationsfonden och arkitekten Olle Källström anlätades för att utforma de nya museisalarna.

Den stora salen delades upp i två våningsplan genom att man lade ett nytt bjälklag av stålbalkar mellan långsidornas väggar. Det nedre våningsplanet delades upp i två salar. Den större salen inreddes som en medeltida kyrka. Smålands museum hade redan då stora samlingar medeltida kyrkliga inventarier, bland annat ett bemålat innertak från Furuby rivna kyrka som sattes upp i den nya kyrksalen. Även medeltida polykroma träskulpturer, dopfuntar, altare samt romanska rundbågade dörrar tillfogades utställningen. Den mindre salen inreddes som konstgalleri i två plan med trappa och läktare till den övre våningen. Ovanför kyrksalen iordningställdes en större utställningslokal för textila föremål kallad textilvinden. För att få plats med utställningsmontrar på textilvinden togs snickeridetaljerna och vartannat stödben bort från fornsalens vackra takstolar.

I det östra galleriet anordnades ett nytt större rum för utställningen av Christina Nilsson-samlingen. Den världsberömda operasångerskan hade testamenterat både konst, kläder och juveler till Smålands museum. Det västra galleriet lämna-

des någorlunda orört, då endast utställningsmontrar och de uppvisade föremålen arrangerades om. Museet fick även ny uppvärmning i form av radiatorer. Den vattenburna värmen kom från en ångpanna, som placerats i ett nyinrett pannrum i museibyggnadens källare.

Inte bara interiören hos Smålands museums fornsal moderniserades utan även tjänsten som föreståndare förändrades. Museet fick nu tre föreståndare med var sitt ansvarsområde. Paul Boberg valdes som ansvarig för de kyrkliga samlingarna, Pehr-Gunnar Vejde för allmoge- och högreståndsföremålen samt Knut Kjellmark för de förhistoriska föremålen. De nya föreståndarna katalogiserade samlingarna och Boberg, som var arkitekt, designade de nya utställningsmontrarna. Precis som tidigare var arbetet med samlingarna oavlönat. De enda som fick lön för sitt arbete på museet var de vakter som höll uppsikt över museibesökarna. Den ombyggda fornsalen slog upp sina portar 1926. Öppettiderna var fortfarande inte frikostiga och museet tog bara emot besökare tre dagar i veckan och då endas under två timmar per dag. Trots den knappa tillgängligheten hade museet bortåt 6000 besökare om året.

Monter med utställda textil-
vinden. Smålands museums arkiv.

Konstgalleriet. Smålands museums arkiv.

I november 1928 tilldelades Föreningen för Smålands fornminnen och kulturhistoria 120 000 kr ur lotteriet. Detta bidrag till kassan var mer än välkommet men kunde inte täcka kostnaderna för en större tillbyggnad av museet. Efter ytterligare ett anslag ur penninglotteriets fond 1931 kunde Boberg

färdigställa ritningarna för tillbyggnaden och arbetet med att spränga och schakta bort kullen väster om fornsalen satte igång. Den nya museibygnaden fick en modern funktionalistisk utformning och arbetet beräknades vara klart 1933. En byggstrejk satte dock stopp för byggnadsarbetet under en

Tågen kör förbi museets norra sida. Smålands museums arkiv.

längre tid, vilket medförde att man först hösten 1934 kunde börja inreda de nya lokalerna. Tillbyggnaden uppfördes i tegel och anslöts till fornsalens västra sida. I samband med tillbyggnationen tog man bort stora delar av den dekorativa putsarkitekturen från den gamla fornsalen och slätputsade båda fasaderna för att få en ökad samhörighet mellan byggnadernas arkitektur. Den fönsterarkad som plockades bort från den gamla museibyggnaden återanvändes för att bygga om huvudentrén i öster och förse denna med ett vindfång.

Den nya museibyggnaden stod färdig 1935 och invigdes med kungligt besök. Tillbyggnaden inrymde en stor utställningshall som reste sig med hela byggnadens höjd. Ett

stort valmat glastak krönte hallen och gav ljus åt de konstupställningar som visades i den imponerande lokalen. Runt om utställningshallen tillkom två våningsplan med mindre museisalar, där bland annat det småländska glaset och glasbrukstraditionerna uppmärksammades. Tillbyggnaden försåg även museets personal med nya kontor samt rum för en spirande pedagogisk enhet. Utställningarna dominerades fortfarande av de stora samlingarna av allmogeföremål, konst och mynt men glasets historia och popularitet växte stadigt. Samlingarna av glasföremål växte mellan 1929 till mitten av 1940-talet från endast fem föremål till över 7000. De småländska glas- och skogsindustriernas historia och verksamheter kom att bli ledande i den fortsatta utvecklingen av Smålands museum.

Konstnären Ingegerd Beskow bättrar på en målning innan hennes konstverk ska visas upp i museets nya utställningshall. Smålands museums arkiv.

Den stora trappan mellan den gamla museibyggnaden och konstmuseets stora utställningshall.

Foto: Jörgen Ludwigsson,
Kulturparken Småland AB, 2014.

Växjö glasmuseum

Efter tillkomsten av glasavdelningen och det nära samarbetet med den småländska glasnäringsen inleddes diskussioner om en helt egen byggnad för ett glasmuseum. Utställningarna skulle inte vara museala utan även vara inriktade mot glas-teknisk forskning och marknadsföring av det småländska glaset. Vid glasbruksmötet i Växjö 1944 beslutades att en ny museibygnad skulle uppföras i anslutning till de befintliga i museiparken. Den nu före detta museichefen Paul Boberg färdigställde ritningar till glasmuseet, vilket kom att bli det sista projektet han arbetade på. Dagen innan sin bortgång den 20 februari 1947 färdigställde Boberg den sista detaljritningen.

Bygget av glasmuseet framskred i rask takt då Växjö stad var i akut behov av undervisningslokaler. Ekonomiska medel löstes mot att kommunen fick använda lokalerna för undervisning istället för den museala verksamhet som var planerad. Glasmuseets byggnad stod färdig 1948 men brukades fram till 1962 som grundskola i väntan på Ulriksbergskolans tillkomst. Invigningen av glasmuseet blev ännu en tillställning av pompa och ståt med kungligt besök.

Precis som de tidigare museibygnaderna uppfördes glasmuseet med tegel i två plan med källare. Byggnadens arkitektur var stramt funktionalistisk och putsades först med en ljus puts men fick några år senare en mörkt röd fasad. Glasmuseet sammankopplades med tillbyggnaden från 1935 via en mindre byggnad. Denna byggnad inreddes med en ny reception och kontorsrum. I fornsalens lilla källardel inreddes en liten radiostudio med kontrollrum. Smålands museum hade 1940 fått en ny chef i Jan-Erik Anderbjörk och från 1943 och fem år framåt användes hans kontor regelbundet för radiosändningar. Den lilla radiostudion i fornsalens källare användes fram till dess att Radiohuset i Växjö stod färdigt. Museichefen Anderbjörk kom även att bli den förste avlönade intendenten på museet, sedan styrelsen en längre tid fonderat sina medel och nu kunde betala en skälig lön från avkastningen.

Glas museets fasad mot Södra järnväggsgatan som det såg ut efter uppförandet av Sydsvenska skogsmuseet. Smålands museums arkiv.

Anderbjörk tillträdde posten som museichef under en tid av stor oro i landet. Nere i Europa pågick andra världskriget. De värdefullaste föremålen i museets samlingar behövde skyddas om Sverige skulle bli indraget i kriget. Smålands museum hade långt framgångna planer på ett bombsäkert skyddsrum i berget under museet. Här skulle inte bara de värdefullaste föremålen i Växjö förvaras utan även museerna i Skara, Skövde, Mariestad och Lidköping skulle säkert kunna förvara sina ovärderliga i bergrummet. Planerna drog ut på tiden och något byggande av skyddsrum för museisamlingarna kom aldrig att sättas i verket.

Flera tidiga glasutställningar stod enkelt uppställda på bord. Klåfingriga besökare verkade man inte oroa sig för. Smålands museums arkiv.

Sydsvenska skogsmuseet

Samma år som glasmuseet stod färdig påbörjades arbetet med planeringen för ytterligare en museibyggnad tillägnad skogsindustrin. En kommitté tillsattes där skogsnäringen själva var drivande i frågan. I ett samarbete mellan riksdagen, Växjö stad samt Föreningen för Smålands fornminnen och kulturhistoria anslogs pengar till uppförandet av Sydsvenska skogsmuseet. De två första utställningshallarna stod färdiga 1956 och en tredje hall tillkom året efter. Precis som med glasmuseet användes utställningshallarna som lärosalar de första åren efter färdigställandet, då läroverket saknade undervisningslokaler. Först 1961 invigdes byggnaderna som Sydsvenska skogsmuseet.

Museibyggnaderna ritades av arkitekten Tage William Olsson och de tre hallarna följde sluttningen i museiparken som tre stora trappsteg. En inre limbalkskonstruktion tillät stora glasytor ut mot museiparken och Södra järnvägsgratan.

Byggnadens övriga fasader täcktes av träpanel. Utställningar i Sydsvenska skogsmuseet arrangerades av skogsmästaren Bengt Ilion och bestod av både modeller av skogsmaskiner samt informativa och interaktiva utställningar om skogens egenskaper och invånare.

Från början var skogsmuseet tänkt att bli en fristående byggnad, men en ny entréhall uppfördes mellan den nya byggnaden och glasmuseet för att vidare sammankoppla alla byggnadskropparna. Underhållet av sydsvenska skogsmuseet släpade efter och redan i början av 1980-talet behövde byggnaden renoveras. Utrymmet för utställningarna om skogsindustrin minskades och istället inrymdes bibliotek, verkstad och tjänsterum i två av hallarna. Det omgestaltade skogsmuseet blev dock inte långvarigt utan försvann tio år senare, då byggnaderna revs för att göra plats åt Sveriges glasmuseum.

Museiparken och Sydsvenska skogsmuseet. Smålands museums arkiv.

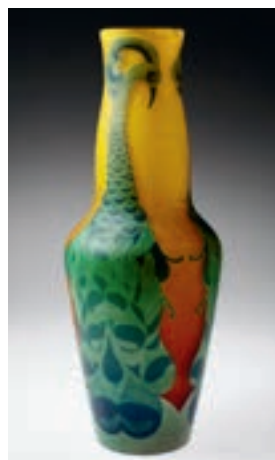
Sveriges glasmuseum

Sydsvenska skogsmuseet led av strukturella problem och glasmuseet hade önskemål om ytterligare ytor för utställningar och magasin. Ett tidigt förslag om utbyggnad norr om den gamla fornsalen röstades ner och i början av 1990-talet utlystes en arkitekttävling om en ersättningsbyggnad för skogsmuseet som skulle inhysa Sveriges glasmuseum. Arkitekten Christer Malmstöm stod för det segrande förslaget. Nybyggnation startade 1994 och medförde att hela sydsvenska skogsmuseet revs och stora delar av det gamla glasmuseet byggdes om. Nybyggnaden som stod färdig 1995 är en modern stål-, glas- och betongkonstruktion och har tre plan med källare under hela sin längd. Fasaden är till största del klädd med en träpanel som målats med svart slamfärg. Svenska glasmuseet fick i den nya byggnaden inte bara stora ljusa utställningshallar utan även de önskade magasinstrymmena i källaren. I bottenplan tillkom även utrymmen för butik och servering. Översta våningen blev arbetslokaler för museets anställda. Under 2014 färdigställdes en inventering av glasmuseets samlingar, vilken konstaterade att närmare 35 000 glasföremål finns bevarade. Glassamlingen speglar den svenska glasnäringsringen från sent 1500-tal fram till idag.

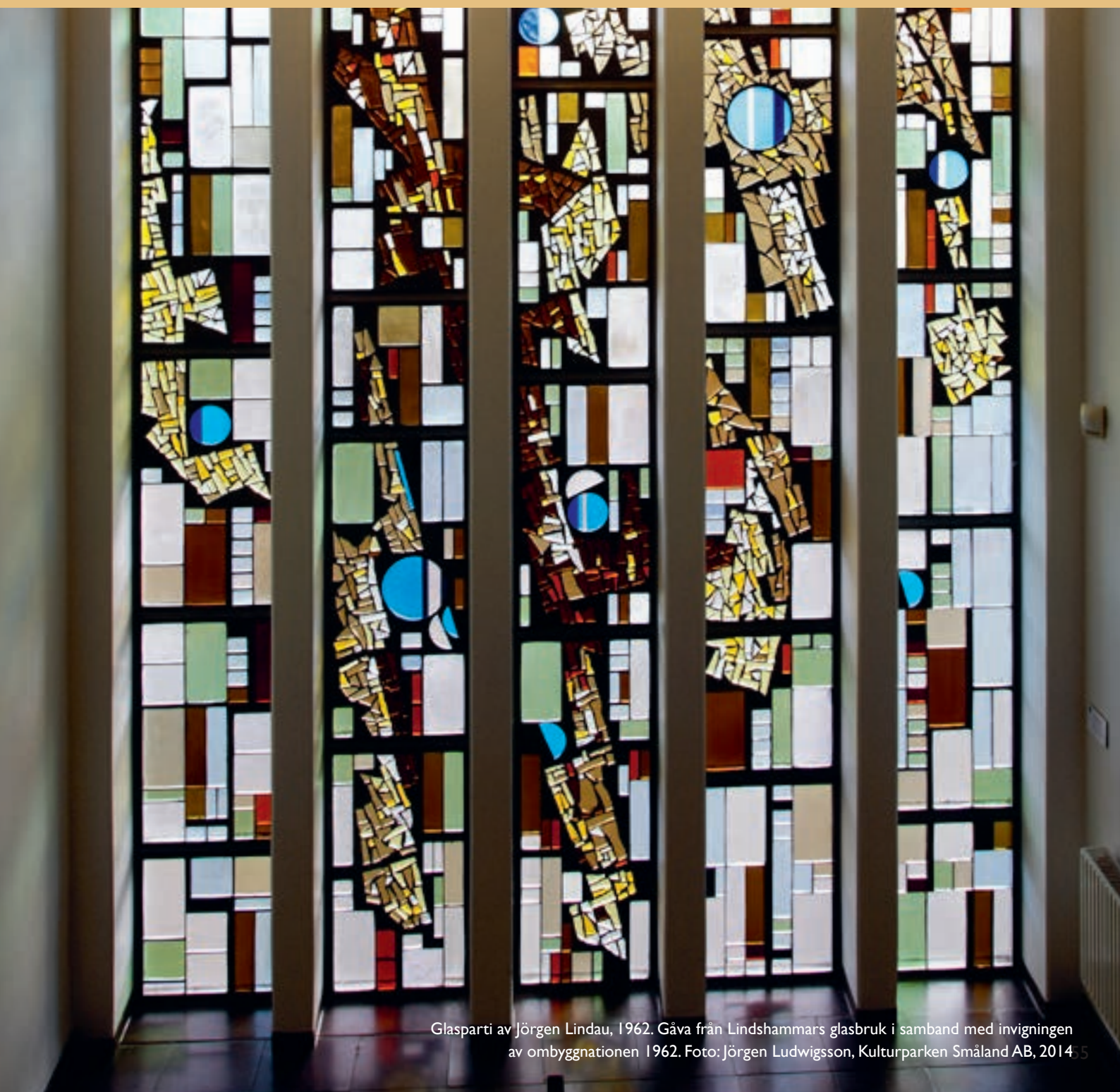
Byggnaden mottogs inte med något himlastormande jubel av Växjöborna. I de lokala tidningarna beskrevs byggnaden som en finlandsfärja och arkitekten själv förklarade i en intervju för Smålandsposten att det kommer att ta tio år innan byggnaden kan anses snygg. Anledningen till kritiken kom delvis från att fasaden mot Södra järnvägsgratan blev museets baksida, då huvudentrén förflyttades till museets

västra sida mot järnvägsbron. Entrén förlades till en mindre byggnadskropp som kopplade ihop glasmuseet med tillbyggnaden från 1935 och fornsalen.

I samband med uppförandet av det nya glasmuseet genomfördes en stor fasadrenovering av huvudbyggnaden från 1885. Byggnaden hade redan under 1930-talet förlorat stora delar av sina fasaddekorationer men än värre för den gamla fornsalen var en omgestaltning från 1960-talet, där man målat byggnaden med plastfärg. Under plasten samlades fukt med stora skador som följd. Under renoveringsarbetet 1994 togs plastfärgen och putsen bort från tegelmuren, putsarkitekturen bilades fram, listverken rekonstruerades och fönstren restaurerades. Invändigt murade man igen textilvinden och isolerade det nylagda plåttaket. Slutligen fick museibyggnaden en färgsättning som kunde motsvara den ursprungliga.

Ett av många fantastiska glasföremål som tillverkats i Småland. Vas i jugendstil från 1914, vilken formgivits av Alf Wallander vid Reijmyre glasbruk. Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2007.

Glasparti av Jörgen Lindau, 1962. Gåva från Lindshammars glasbruk i samband med invigningen av ombyggnationen 1962. Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2014

Sveriges glasmuseum. Foto: Jörgen Ludwigsson,
Kulturparken Småland AB, 2010.

Kulturparken Småland

Sedan 2009 ingår Smålands museum och Sveriges glasmuseum i Kulturparken Småland AB, vilket är ett kommunalt- och landstingsägt bolag, som samordnar kultur- och arvsfrågorna i Kronobergs län. Verksamheten omfattar idag långt mer än samlingarna och byggnaderna i museiparken och den utökade museiverksamheten sträcker sig ut i länet via Utvandrarnas hus, Kronobergs slottsruin, Kronobergs lantbruksmuseum, Kulturarvcentrum och ångaren Thor.

Ombildningen till Kulturparken Småland har inneburit omDispositioner av de utställda samlingarna och magasinerna. Under 2014 invigdes Kulturarvscentrum norr om staden, som bland annat är arkiv och magasin för Smålands museums samlingar. Svenska glasmuseet har flyttat sina utställningar till tillbyggnaden från 1935 och plats har gjorts för gästande utställningar i glasmuseets byggnad från 1995. I den gamla fornsalen från 1885 är kyrksalen och myntkabinettet fortfarande kvar som permanenta utställningar. Men drömmar om att återskapa Scholanders praktfulla fornsal finns och med Smålands museums ständiga föränderlighet så vet man inte vad framtiden har att bjuda på ännu.

Museets huvudentré. Foto: Jörgen Ludwigsson,
Kulturparken Småland AB, 2014.

Hylta-Calle

I Smålands museum händer det ibland oförklarliga saker. På kvällen när museet tömts på både besökare och personal kan den som är ensam kvar höra fotsteg över de gamla trägolven. I källaren på museets tillbyggnad från 1930-talet fanns förr toaletter som spolade trots att igen var där. Museets hissar tar sig ibland en extra tur utan att någon tryckt på knappen och dörrar slås igen utan förklaring. Många av dessa spökhistorier går att förklara med programmerade hissar och trägolv som sväller, men det oförklarliga skylls på Hylta-Calle, spöket av Gunnar Olof Hyltén-Cavallius.

Vackert stengolv i Fornsalens gamla entré. Den välvda dörren som leder in till kyrksalen kommer från en medeltidskyrka.
Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

Bergstrand Poulsens fantastiska broderi har kommit in i samlingarna efter den omfattande textilinventeringen på 1920- och 1930-talen. Den vävda tapeten "Kvinnans årstider" konserverades och ställdes ut på nytt hösten 2014, efter att ha varit undagömd i magasinet i många år. Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland AB, 2014.

Byggnadsminnet

Smålands museum och gamla domprostgården blev byggnadsminnen i maj 1983 efter att Riksantikvarieämbetet ansökt om byggnadsminnesförklaring hos Länsstyrelsen i Kronobergs län. Av museets alla byggnader är det bara den gamla fornsalen som Fredrik Wilhelm Scholander ritade som är ett byggnadsminne. Friluftsmuseet och parken som omger fornsalen utgör en skyddszon för byggnadsminnet vilket förstärker upplevelsen av Sveriges äldsta landsortsmuseum. Smålands museum är inte bara en intressant byggnad med arkitektoniska kvalitéer. I historien om dess tillkomst och fortsatta utveckling finns många värdefulla aspekter som motiverat byggnadsminnesförklaringen. Smålands museum är socialhistoriskt och idéhistoriskt högintressant, då byggnaden representerar decentraliseringen av det svenska museiväsendet och början på en lång resa för att göra vårt lokala, globala och gemensamma kulturarv tillgängligt för alla.

LÄNSSTYRELSEN

Kronobergs län

Planeringsavdelningen

RESUR

1983-05-16

Bebyggelsehistoriskt

11.372-1252-02

11.372-1253-02

0780/782-17

Riksantikvarieämbetet

Box 5409

114 HA STOCKHOLM

02449 83 05 18

Svartskåp, 1. och 2. våning

Byggnadsminnesförklaring av gamla Domprostgården och
Sömlands museums huvudbyggnad, kv Museet, Växjö tätort

Riksantikvarieämbetet har med skrivelse till Länsstyrelsen den 23 augusti 1982 väckt fråga om byggnadsminnesförklaring av rubricerade byggnader jämtekt lagen (1960:690), 1976:640) om byggnadsminnen. Länsstyrelsen har den 10 november 1982 samkört ärendet till Jönköpingsregionstyrelsen vid Växjö tingsrätt.

Byggnaderna ägs av Stiftelsen Sömlands museum och står på kommunalägd mark.

Gamla domprostgården är Växjöns äldsta bevarade trähus, uppfört 1750 som kyrkligt boställe. Byggnaden övertogs på 1870-talet av Växjö stad i samband med att järnvägen drogs omedelbart invid gården. Efter tillbyggnad användes den dels som järnvägarrestaurang och dels som bostad för anställda vid järnvägen. Således växte här Lagerkvist upp i gamla domprostgården. Byggnaden återställdes 1942 genom att tillbyggnaderna revs. I dag bevarar den mycket av sin ursprungliga 1700-tals karaktär, och är ett bra exempel på bostadskicket hos kyrkans tjänstemannabarn under 1700- och 1800-talen.

Sömlands museums huvudbyggnad färdigtilliden 1895, efter ritningar av arkitekten FN Scholander. Utställningarna i "Sömlands Fornsal" invigdes 1890. Genom sin placering blev museibyggnaden gyllig vid omkring och framstod som en kulturell krona över Växjö. En av de främsta tillskyndarna till museibyggets förverkligande var landshövdingen Gunnar Wennerberg. Tillkommande med bl a Gunnar Olof Hyllén-Cavallius strävade han efter att i museibyggnaden förena klassiska stilideal med lokal byggnadstradition. Sömlands museum har om- och tillbyggt i etapper vid skilda tillfällen, men huvudbyggnaden bevarar i stort sett den ursprungliga arkitekturen.

En byggnadsminnesförklaring av rubricerade byggnader är väl-motiverad.

Såväl Sömlands museum som Växjö kommun har accepterat byggnadsminnesförklaringen.

Postadress
301 88 VÄXJÖOmfattning
Kategori 8Telefon
0470-890 00Festlin
13177-3

LÄNSSTYRELSEN

Kronobergs län

Planeringsavdelningen

BESLUT

11.292-1292-82

11.292-1293-82

1983-05-16

Delgivningsskizita

Länsstyrelsen finner liksom riksantikvarieämbetet att ruinerade byggnader bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick och är synnerligen märkliga.

Med stöd av 1 § lagen om byggnadsminnen förklarar länsstyrelsen gamla damprutgården och Smålands museum huvudbyggnad för byggnadsminnen, med ett skyddsområde som markerats på bifogda karta. Följande skyddsföreskrifter skall gälla.

- Ingen får utan länsstyrelsens medgivande riva, förändra eller eljant förvaraka Smålands museum huvudbyggnads yttre.
- Ingen får utan länsstyrelsens medgivande riva, förändra eller eljant förvaraka gamla damprutgårdens yttre.
- Byggnader och mark inom skyddsområdet skall ägnas en värd och omarg som tryggar anläggningens kulturhistoriska värde.

Detta beslut kan överklagas genom besvär hos kammarrätten i Jönköping, se bifogda formulär 10 a.

Beslutet har fattats av länsstyrelsens styrelse. I beslutet deltog landshövdingen samt ledamöterna Rolf Andersson, Lennart Andersson, Stina Gustavsson, Anders G Högsark, Bengt Johansson, Sören Carlsson, Gösta Lindholm, Kjell Nilsson, Gunnar Persson, Sten Sundström samt suppleanterna Bernt Albin, Rune Ströberg, Jan-Olof Franzén och Rune Snygg.

I den slutliga handlingen av ärendet, i vilken tf länsantikvarien Karl Johan Krantz har varit föredragande har även länsrådet Per Rjering och länsassessorn Olof Bernstone deltagit.

Britt Moqård
Britt Moqård

Karl Johan Krantz
Karl Johan Krantz

Bilaga: Karta
Besvärshänvisning

Kopia till
Smålands museum (delg.kv)
Inskrivningsmyndigheten vid Växjö tingsrätt
Växjö kommun
Växjö miljö- och husbyggsförening
Lantmäteriet
Planenheten

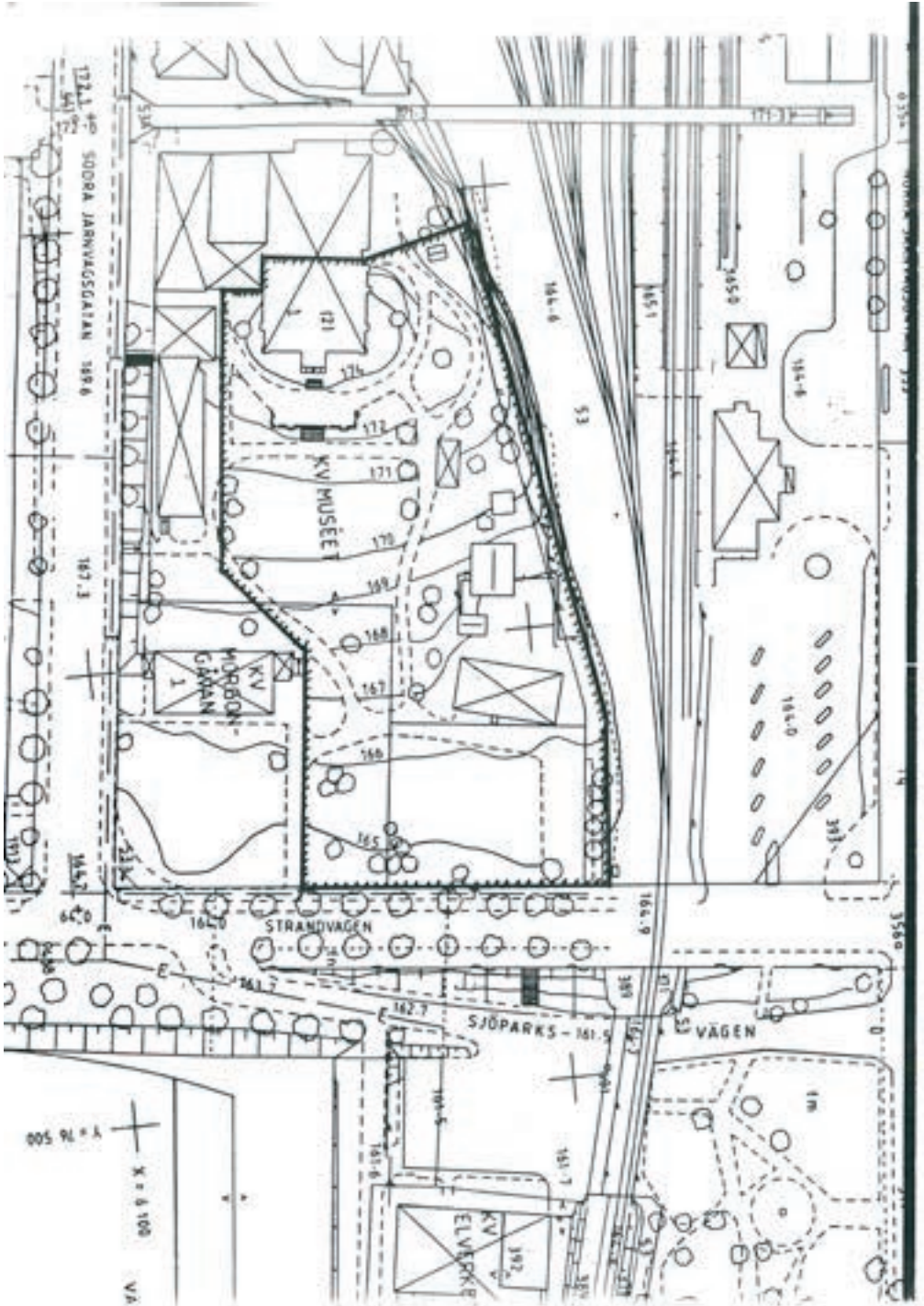
INOMKONTROLL I KONTOHÅLL

11.292-1292-82

Enligt beslutet i denna ärende har
den del som är avsedd för
den del som är avsedd för
den del som är avsedd för

11.292-1292-82

Karl Johan Krantz
Karl Johan Krantz

Källor och litteraturförteckning

Arkiv

Kungliga biblioteket
Kulturarvcentrum
Bildarkivet Smålands museum
Klipparkivet Smålands museum
Topografiska arkivet Smålands museum
Knutsson, Christer, Från antikitetstscabinette till länsmuseum, Koncept till bok om Smålands museum,
Länsstyrelsen Kronoberg, Handläggarpärm avseende Smålands museum
Knutsson, Christer (1996) Smålands fornsal, Scholander sista skapelse. Smålandsposten 12/7
Mildner, Anders (1996) Snygg först om tio år. Smålandsposten 30/11

Litteratur

Anderbjörk, Jan Erik (1952). Sveriges äldsta landsortsmuseum: en historik över Smålands museum under 1800-talet. Växjö: Växjöbladets Boktryckeri A.-B.
Charlesén, Janne (1984). Från murardräng till vasariddare: Svante Svensons ritkontor, Karlshamn.
Grandien, Bo (1979). Drömmen om renässansen: Fredrik Wilhelm Scholander som arkitekt och mångfrestare. Stockholm: Nordiska museet.
Grandien, Bo (1987). Rönndruvans glöd: nygoticistiskt i tanke, konst och miljö under 1800-talet. Stockholm: Nordiska museet
Knutsson, Christer (1998): Smålands museum: Byggnadsminnen i Kronobergs län. Växjö: Länsstyrelsen Kronoberg
Lissing, Thomas (2009). Paul Boberg: arkitekt och kulturperson. 1. uppl. Växjö: Tiptop ord&bild
Byggnadsminnen 1978-1988: förteckning över nya byggnadsminnen 1 juli 1978-31 december 1988 enligt lagen den 9 december 1960, nr 690. (1989). Stockholm: Riksantikvarieämbetet
Ullén, Marian (1977) Med Mandelgren till världsutställningen i Paris, Fornvännen 72:3/4 Riksantikvarieämbetet

62. guld. 14 Ö. 2
63. guld. 14 Ö. med Årtalestianman. Halan.
64. Carl Gust. förfärdar sig mot flere fiender,
Haderenn. i Tenn.
65. guld. Freden i Roschild, Messing plöjgå.
66. guld. 1 Ö.
67. guld. 14 Ö. 2
68. Carl XI. Skaden öfver dess. legnar i Skane. Messing
69. guld. öfver samma ämne. 2
70. guld. at bäras af tappra krigsmän. metall
71. öfver dess Formålning. dito
72. öfver Regement föranör. 1682. dito
73. öfver Skanes återvinande 2
74. öfver konungens nya Regering 2
75. dito 2
76. dito 4
77. dito Kärnfke 2
78. dito 4
79. dito Riga mynt
80. dito Lommerske dubbelshilling.
81. Wisnars mynt, dito
82. dess 1 Ö. smit, 1 smit, 2
83. dito 2 Ö. smit, 2
84. dito 12
85. dito 16 Ö. smit 2
86. Carl XI. Galabaligven i Bender. metall.
87. dess Riga dubbelshilling.
88. dito mynt sedel på 100 R. smit
89. Ulrica Eleon. på dess födelsedag 1744. metall.

90. Fredrick I. dess Kröningsremning i Öst.
91. guld. dito guld af Västner i Nürnberg. Tenn.
92. guld. öfver Freden i Kyffad, Trunfiden, Tenn.
93. dess 1 Ö. smit 2 öfver kallade C. Hanten,
som skulle syfta på bestig Carl Fredricks
Succession.
94. Adolph Fredr. dess Lommerske Shilling.
95. guld. dito öfver Kuppen. Juss.
96. öfver Sangerens dubbelshilling, metall
97. öfver hans l. R. R. Åkerhiolm, med hans
Dröfthid den annars rätteligen bör
vara föfödd. metall.
98. Dittels öfver, järn.
99. öfver Räder, Öst.
100. Dittels öfver för Inslugruppen.
101. dito för lahla på Koral.
102. dito dito på wed.
103. dito för Garsenberg.
104. dito Fredrick Hanffens Drott.
105. Skeppsvarfvet Wiken, 2 hant. Dittels.
106. dito 1. Kannas.
107. Svulverning, Driftigt och slagt.
108. ——— courage givet.
109. ——— varfamt och föföddigt.
110. ——— Ceute et prudentier.
111. ——— Fortuna fugad.
112. ——— Syrka och olycka är ombytlig.
113. ——— Svogd och Öv för mangen, — föfödding.

Starktrolm d. 4 Septemb. 1798.

Adolph Hader.

GENOM
DÅVARANDE LANDSHÖFDINGEN
STATSRÅDET
GUNNAR WENNERBERGS
VARMA NITÄLSKAN
RESTES FORNSALEN
MDCCLXXXV.